

Mint már említettem, a szerzőnek nincs egyértelműen tisztázott gyermekkép-fogalma, ezért a tartalom-elemzés kategóriáinak felállítása is kételyeket vonhat maga után. Egyértelműen soknak mondható a 96 különböző kategória, amely az olvasó számára megnehezíti az értelmezést, ráadásul ezek kezelése technikailag sem könnyű. Ráadásul a kapcsolatrendszer és a tevékenységi kör elemei nem mindig választhatók szét egyértelműen. Erre egy példa: Ezt az idézetet: „szárnyas és lábas jószágára naphosszat felügyel... de gyermekét szabadon eresztí, sőt örül, ha nem lóg egész nap a nyakán” (79. o.) a kódolók a *szülő-gyermek kapcsolatrendszer*e kategóriájába sorolták. A másikat – „a szegény szüle ne az utcára csapja el gyermekeit, midőn terhes munkáját végezni a mezőre megy” (79. o.) pedig a *gyermek tevékenységi köre a családban* kategóriába helyezték, holott a két idézet között nincs lényegi különbség. Érdemes belegondolni abba is, hogy a játék mint tevékenységi kör, az iskolai tevékenységi kör, valamint a gyermek-gyermek kapcsolatrendszer nagyban, vagy egészben fedheti egymást, így nehezítve meg a kódolást.

Az adatok elemzése kapcsán megállapítható, hogy szerencsésebb lett volna, ha a szerző mindhárom újságnál ugyanazon szempontok szerint osztályozta volna következtetéseit, így azok egymással összevethetők lettek volna. Könnyebbé tenné az adatok értelmezését, ha ezek az elemzési szempontok szorosabban kapcsolódnának a tartalomelemzés kategóriáihoz. Ám a szerzőnek az adatokból levont következtetése sem mentesek az ellentmondásoktól. A nemek közti különbségeket elemezve az adatok enyhe túlsúlyáról beszél a fiúk javára (75. o.). Az arány szegény fiúk és lányok esetén 47: 14, gazdag fiúk és lányok esetén pedig 90: 46 a fiúk javára. Ezek jelentős különbségek. Szintén vitatható *Szabolcs Éva* azon megállapítása, hogy az adatok a kapcsolatrendszer és a tevékenységi kör arányában nem mutatnak kiugró különbséget, csak némi eltérést az utóbbi javára. A szegény fiúknál ez az arány 31: 16 a kapcsolatrendszer javára, a gazdag lányok esetében pedig 12: 34 a tevékenységi kör javára. A számok ellentmondanak a szerző megállapításainak, így ezek az apró hibák a végső következtetések értékeit csökkenthetik.

Ezek a hiányosságok azonban összességében nem csökkentik a mű erényeit, inkább csak a szerző által is említett járatlan út nehézségeit tükrözik. Remélhetőleg a könyv széles körű visszhangra talál, s felhívja a figyelmet a még mindig mostohán kezelt gyermekkortörténet kutatásának fontosságára. Talán egy olyan vita is elindul a könyv kapcsán, amely egy önálló szakmai nyelvhez kialakulásához vezet, így az úttörőket sújtó fogalmi hiányosságok a jövőben elkerülhetők lesznek. A tartalomelemzés módszere pedig, megfelelő használat mellett, új távlatokat nyithat a gyermekkorra vonatkozó adatok feltárásában.

Nóvik Attila

Harold F. O'Neil és JR. Michael Drillings (szerk.): Motiváció: elmélet és kutatás
Vince Kiadó, Budapest, 1999. 324 o.

O'Neil és Drillings motivációkutatással foglalkozó könyve *A Pedagógusképzés Könyvtára* sorozatban jelent meg a Vince Kiadó gondozásában. A sorozatnak ez az újabb kötete is azt a nemes célt kívánja szolgálni, hogy a szélesebb hazai olvasótábor, tanárok, egyetemisták, a téma iránt érdeklődők számára magyar nyelven elérhetőek legyenek a legfrissebb nemzetközi kutatási eredmények, elméleti megfontolások. A könyv eredeti, angol nyelvű kiadása, *Motivation: Theory and Research*, 1994-ben látott napvilágot a Lawrence Erlbaum Associates-nél. A *Pedagógusképzés Könyvtára* sorozatnak ezt az újabb darabját is öröm kézbe venni, a már megszokott szép megjelenés, igényes szerkesztési, nyomdai munka jellemzi.

A könyv megjelenése hiányt pótló. Az utóbbi évtizedekben a motivációkutatás jelentős új eredményeket halmozott fel, alapvetően új fogalmak jelentek meg, lépések történtek a különböző elméletek koherens rendszerré ötvöztetésére. Ezeknek az eredményeknek azonban csak a töredéke jelent meg magyarul. Hazánkban a pedagógiai, pszichológiai kutatói bázis igen kis létszámú. Emellett, főképp történelmi okok miatt, a motiváció kissé elhanyagolt területnek is számít, a motivációkutatás hatalmas területét ma még alig egy-két hazai kutató

igyekszik átfogni. A nemzetközi kutatási eredmények beáramlását tehát a lehető legtöbb eszközzel érdemes segíteni. Jó példa erre ez a könyv, amely az első fordításban megjelent motivációval foglalkozó kötetnek számít.³

A könyv címe és fűlszövege után az olvasót csalódás érheti a tartalomjegyzék és az előszó elolvasásakor. A könyv nem egy átfogó motivációkutatási monográfia, mint ahogyan azt a címe alapján gondolhatnánk. A fordítás alapjául szolgáló kiadvány az Amerikai Egyesült Államok Hadseregének Viselkedés- és Társadalomtudományi Kutatóintézete (*The U. S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences*) által támogatott kutatások eredményeit összegzi. Az Amerikai Egyesült Államok Hadserege a társadalomtudományi kutatásokon belül a motiváció alapkutatási és katonai alkalmazási lehetőségeinek vizsgálatára megkülönböztetett figyelmet fordít. A könyv elméleti áttekintést adó fejezetein azonban nem lehet érezni a finanszírozói háttér hatását; ezek a fejezetek mind pedagógiai, mind pszichológiai megfontolásból haszonnal forgathatók. A könyv alkalmazott kutatási eredményei javarészt katonai kontextusból származnak, ennek ellenére ezen fejezetek áttanulmányozása pedagógiai szempontból is hasznos lehet. Néhány esetben párhuzam húzható az iskolai alkalmazás lehetőségeivel, érdekes lehetne e két merőben különböző közegből származó eredményeket egymással összevetni. Mindemellett úgy gondolom, szerencsésebb lett volna a *Pedagógusképzés Könyvtára* sorozatban a motivációkutatás eredményeit a pedagógia szemszögéből elemző könyv fordítását megjelentetni.

A kötetben 15 tanulmányt találunk. Olvasói szemmel kicsit nehéz magyarázatot találni arra, hogy miért pont ezeket a tanulmányokat válogatták egybe. A szerkesztés szempontja feltételezhetően a finanszírozott kutatások közös kötetben történő megjelentetése volt. A könyvet sokkal inkább jellemzi a sokszínűség, a motivációkutatások széles palettájának bemutatása, mint az egységes elméleti háttér. Ez a sokszínűség bizonyos szempontból akár előnyösnek is tekinthető, hiszen az olvasó így egyazon könyv kézbevételeivel tekinthet bele a téma különböző szempontokra építő elméleti és empirikus megközelítéseibe. A kötetben napjaink majdnem minden jelentősebb motivációkutatási területe kisebb-nagyobb mértékben megjelenik.

Az első fejezet a szerkesztett könyveknél megszokott módon kijelöli az értelmezési keretet, rövid áttekintést ad az egyes fejezetekről. A további 14 tanulmányt a szerkesztők három nagyobb tematikus egységébe rendezték: (1) Elméleti megközelítések, (2) Csoportok motiválása, (3) Egyének motiválása.

A három nagyobb egységből mind mennyiségében (a 14 fejezetből 6), mind tartalmában az első rész képviseli a legnagyobb súlyt. Igen jelentős, a magyar szakirodalomban eddig csak érintőlegesen megjelenő elméleteket ismertetnek a szerzők. *Locke és Latham* tanulmánya (2. fejezet) történeti és elméleti háttérként is szolgál az első rész további fejezeteihez. Áttekintést ad a célkitűzés-elméletéről, ezt mint motivációs rendszert elemzi. Vizsgálja a célkitűzés teljesítményre gyakorolt hatását, a közeli és távoli célok kitűzésének hatékonyságát. Áttekinti az önszabályozó tanulás és a célkitűzés-elmélet kapcsolódási pontjait. *Graham* cikke (3. fejezet) a *Weiner* munkáiban gyökerező attribúciós elméletet mint tanulási motivációt elemzi iskolai kontextusban. Tanulmányának fókuszába a tanári visszajelzésnek a tanulói önpercepcióra, oktatáshoz való hozzáállásra gyakorolt hatását helyezi. *McCombs* az önszabályozó tanulást az énkutatások eredményeivel állítja párhuzamba (4. fejezet). Megközelítésében az éntudat képezi a motiváció és a teljesítmény legjelentősebb bázisát. *Snow és Jackson* (5. fejezet) az akarattal a motiváció terén játszott szerepét hangsúlyozzák, a teljesítménymotivációról és a hozzá közel álló fogalmakról adnak áttekintő, elemző összefoglalást. A hagyományos teljesítménymotiváció-megközelítéshez képest jelentős új irányzatokat mutatnak be, röviden ismertetik az elsajátítási motiváció fogalmát, melynek kutatása a kilencvenes években vált meghatározóvá. Összefoglalást adnak a terület releváns mérőeszközeiről, újszerű vizsgálati módszereiről. Tovább lépési javaslatokat fogalmaznak meg az empirikus vizsgálatok számára. Az egyik fő kutatási feladatnak tekintik a motivációrendszer különálló komponenseinek pontos meghatározását, érvényességének tisztázását, a komponensek közötti összefüggések feltárását. *Hawkins* (6. fejezet) valamint *Rueda és Moll* (7. fejezet) a téma szociokulturális megközelítési lehetőségeit mutatja be. *Hawkins* tanulmánya az ázsiai és a nyugati társadalmak motivációformáló hatását hasonlítja össze. Az ázsiaiak motivációs rendszerét a konfucianizmus szemszögéből közelíti meg. *Rueda és Moll* megfogalmazásában a motiváció jelentős mértékben kontextusspecifikus, a társadalom közvetíti az egyén felé. Bemutatott példák az észak-amerikai társadalom jellegzetességei, a megfogalmazott általános következtetések nagy része azonban feltehetően az európai társadalmakban is megállja a helyét.

A könyv második nagyobb tematikus egysége, amely a csoportok motiválásának kérdéseivel foglalkozik, négy fejezetből épül fel. A motivációkutatások meghatározó hányada az egyének motiváció-struktúrájának

³ Jelen könyvön kívül a *Barkóczi Ilona és Séra László* szerkesztésében megjelent *Emberi motiváció* kötetben olvashatók külföldi tanulmányok magyarul.

vizsgálatára összpontosít. A célokat azonban nagyon sok esetben csoportosan kell kitűzni, megoldani, így a sikerességben a csoportmotivációnak igen fontos szerepe lehet. Az ezzel kapcsolatos kutatások eredményeit összegzik a szerzők. A témához Swezey, Meltzer és Salas (8. fejezet) bevezető tanulmánya szolgál elméleti keretül. A fejezet az egyének motivációjának, a csoportdinamikának a csoportmotivációban betöltött szerepét elemzi. A csoportmotiváció és az egyéni motiváció különbségeit a célkitűzés-elméleten keresztül szemlélteti. A bemutatott eredmények hasznos alkalmazási területe lehet az iskolai oktatás, az osztályközösségek dinamikájának formálása, a tanulók együttműködésére alapozó oktatási módszerek. Siebold (9. fejezet) fejezete a motiváció és a vezetés közötti összefüggést elemzi katonákkal végzett kutatásai kapcsán. A fejezetet pedagógia szempontból is érdekes lehet esetleg a katonai alá-fölé rendelés, a tanár-csoport interakció különbségeinek és hasonlóságainak elemzése céljából. Banks (10. fejezet) a pszichológiai ellenállás elemzésével foglalkozik. Vizsgálatai arra irányulnak, hogy jó képességű és feltételezhetően erősen motivált személyek bizonyos helyzetekben miért nem teljesítenek megfelelően. Feltevése szerint az ellenállás bizonyos feladathelyzetekben háttérbe szorítja a kognitív és affektív tényezőket. Banks empirikus vizsgálatai részben a multikulturális kutatás területéhez kapcsolódnak. Franken és O'Neil (11. fejezet) a vonás- és állapotszorongás teljesítményre gyakorolt hatását elemzi. A tanulmányban ismertetett, szimulációra épülő kísérleti elrendezéssel tengerészeti csapatoknál vizsgálta a szorongást.

A könyv harmadik részének négy fejezete az egyéni motiváció elemzésével foglalkozik. Spielberger és Star (12. fejezet) tanulmánya a tanulási folyamatban alapvető szerepet betöltő kíváncsiságot és explorációs tevékenységet elemzi. Új elméleti megközelítésként ismertetik az *explorációs magatartás optimális ingerlés/kettős folyamat elméletét*. Az explorációs viselkedést a kíváncsiság és a szorongás egymásra vonatkoztatásával értelmezik. Megkülönböztetnek diverzív és specifikus kíváncsiságot, röviden ismertetik a vizsgálatukra alkalmas módszereket, mérőeszközöket. Áttekintik az iskolások körében végzett, kíváncsisággal kapcsolatos kutatások eredményeit. O'Neil, Abedi és Spielberger tanulmánya (13. fejezet) a kreativitásról, ennek mérési és fejlesztési lehetőségeiről ad szakirodalmi áttekintést; nem foglalkoznak azonban a motiváció és a kreativitás összefüggésével. Azon kívül, hogy a fejezet egyik szerzője a könyv egyik szerkesztője, nem sikerült magyarázatot találnom arra, hogy hogyan illeszkedik ez a fejezet egy motivációval foglalkozó kötetbe. A Pogrow és Londer által ismertetett gondolkodásfejlesztő program a készségek és motívumok integrált fejlesztésére tett első lépések egyike (14. fejezet). Tanulmányukban bemutatják a hátrányos szociokulturális státuszú gyerekek fejlesztésére kidolgozott program elméleti hátterét és a fejlesztés főbb összetevőit. A program igen széles körben alkalmazott, ám hatásvizsgálatát, alapkutatási jellegű elemzését még nem végezték el. A bemutatott eredmények inkább benyomás, tapasztalat jellegűek. Dolgozatuk második felében a szerzők a kognitív készségek fejlesztési lehetőségeinek elemzése mellett hipotéziseket fogalmaznak meg a tanulók motívumainak fejlesztésével kapcsolatban. A kötet utolsó fejezetében Male és White (15. fejezet) egy katonák körében folytatott alkalmazott kutatás eredményeit ismerteti. A bemutatott módszerek felhasználásával az intellektuális mutatók mellett motivációt is vizsgálnak a hatékonyabb állomány kialakítása céljából.

A könyv szövegezését, fordítását a megjelentetés előtt talán érdemes lett volna tovább csiszolni. Sok esetben találkozhatunk nyakatekert, magyartalan mondatokkal, néhány esetben a túlkörfordításokban visszaköszönnek az angol mondattani szerkezetek. A szöveg néhol arról árulkodik, hogy a fordító nem értette pontosan, vagy nem tudta pontosan visszaadni a mondanivalót magyarul. Például a kötet egyik tanulmánya elemzi P. Adey természettudományos tantárgyak keretében végzett gondolkodásfejlesztési kísérletét. A magyar szövegben ez a következőképpen jelenik meg: „Adey (1989) kísérletében a tudományos tárgyak oktatásának...” (288. o.). A kérdés természetes módon vetődik fel: mit ért a fordító „tudományos tárgyak” alatt? A fordítás ebben a formában eltorzítva, értelemszóró módon tárja az olvasó elé az amúgy igen értékes kutatási eredményeket.

A motivációkutatás magyar terminológiája még kialakulóban van. Sok esetben nem is könnyű megtalálni az angol kifejezések magyar megfelelőjét. Néhány fogalom megnevezésére több magyar fordítás is megjelent már. Ez okból célszerű lett volna a fordítás során a magyar megnevezések mellett feltüntetni az eredeti angol kifejezéseket. Mindemellett a fordítás nem következetes ezen a területen. Úgy gondolom, hogy a „preadoleszens korúak” (pl. 275. o.) nem számít szakkifejezésnek, főleg nem olyanak, aminek ne lehetne megadni a magyar megfelelőjét. Egy angolul nem tudó olvasó számára milyen információkat hordoz ez a szókapcsolat? Szintén nem gondolom lefordíthatatlannak a *coping* kifejezést, aminek létezik is a magyar szakirodalomban bevett megfelelője (megküzdés).

Könyvekről

Hasznos lett volna a mozaikszóként rövidített angol intézménynevek, mérőeszköznevek, stb. teljes, eredeti, angol nevét is közölni, nem csak azok magyar fordítását. Ellenben kevés kézzelfogható hasznát látom a fordításként előálló magyar megnevezésekből képzett mozaikszavak használatának. A fordítás nem következik ezen a területen, a különböző fejezetek különböző fordítói más-más irányelvet követtek. Bírálatomnak nem célja a könyv fordításának részletes hibaelemzése, azonban úgy gondolom, hogy gondosabb fordítással nagyobb segíteni lehetett volna a szöveg könnyebb feldolgozhatóságát, olvashatóságát, a fogalmak helyes értelmezését. A könyv újbóli kiadása esetén feltétlenül érdemes ezekre odafigyelni, néhány fejezet fordítását átdolgozni.

O'Neil és Drillings könyvének hazai megjelenése feltétlenül hozzájárul a motiváció hazánkban eddig még kevésbé ismert új területeinek, nyitott kérdéseinek a megismeréséhez. A könyv egyes fejezetei, hiánypótló jellegűknél fogva, jól használhatók a felsőoktatásban, a tanártovábbképzésben. A kötetet haszonnal forgathatják a gyakorlati alkalmazási lehetőségek iránt érdeklődő, önfejlesztésre késztetést érző tanárok. A felvetett kérdések egy része hazai kutatások alapjául is szolgálhat.

Józsa Krisztián